

Toldlovsrevision 1915—21. De to Arbejder kan ganske vist ikke direkte sammenlignes. Det svenske har jo et almindeligt Formaal: at undersøge og klarlægge, saa at sige at skaffe Stoffet til en kommende Toldlovsrevision; det danske Arbejde derimod havde et enklere og mere praktisk Formaal, idet det direkte skulde danne Motivering for et Forslag til en ny Toldtarif. Nogen Materialesamling kunde det derfor ikke blive i samme Forstand som den foreliggende svenske Betænkning, men der vilde i hvert Fald være blevet skaffet fuld Klarhed over, hvorledes Beskyttelsesforholdene dengang laa. De Principper, der laa til Grund for Arbejdet, blev imidlertid ikke ført videre til Lovforslag, og det blev derfor kun halvgjort Arbejde. Forhaabentlig bliver der en Gang Lejlighed til ogsaa ud fra danske Forhold at belyse det stadig levende Spørgsmaal om Beskyttelse ctr. Frihandel. Et saadant Arbejde for Danmarks Vedkommende vil forøvrigt kunne gøres adskilligt enklere end det er gjort i Sverige, bl. a. fordi en Del af Arbejdet i Virkeligheden vil vise sig at være gjort med den svenske Betænkning. Det kan i denne Forbindelse nævnes, at et tilsvarende Arbejde — paa et begrænset Omraade — er gjort i Prof. Taussigs fortrinlige Bog: *Some aspects of the tariff question*.

Det er naturligvis kun en ringe Del af Betænkningens Indhold, der har kunnet gøres til Genstand for særlig Omtale i en Anmeldelse som denne. Det fremdragne vil imidlertid kunne godtgøre, hvilken Rigdom den indeholder baade paa det rent teoretiske Omraade og som Materialesamling. Den, der vil studere Toldspørgsmaalet, vil finde Problemets forskellige Sider undersøgt og belyst, og Betænkningens Indhold vil utvivlsomt Gang paa Gang blive draget frem i Fremtidens Diskussioner. Der er i denne Kommissions Arbejde ydet noget usædvanligt, der taler til overordentlig stor Ære for svensk Administration og Videnskab.

Jens Toffegaard.

ANDERS ÖRNE: *Kooperative ideer och spørsmål*. 207 Sider. Kooperativa Förbundets Förlag. Stockholm 1924.

INGE DEBES: *Forbrukerkooperasjonens Historie*. 320 Sider. Norges kooperative Landsforening. Oslo 1925.

P. CHRISTENSEN og FR. DALGAARD: *Kooperation*. 164 Sider. Det kooperative Fællesforbund. København 1925.

I Løbet af et Aar er den skandinaviske kooperative Litteratur blevet forøget med 3 hver paa sin Vis interessante Vær-

Toldlovsrevision 1915—21. De to Arbejder kan ganske vist ikke direkte sammenlignes. Det svenske har jo et almindeligt Formaal: at undersøge og klarlægge, saa at sige at skaffe Stoffet til en kommende Toldlovsrevision; det danske Arbejde derimod havde et enklere og mere praktisk Formaal, idet det direkte skulde danne Motivering for et Forslag til en ny Toldtarif. Nogen Materialesamling kunde det derfor ikke blive i samme Forstand som den foreliggende svenske Betænkning, men der vilde i hvert Fald være blevet skaffet fuld Klarhed over, hvorledes Beskyttelsesforholdene dengang laa. De Principper, der laa til Grund for Arbejdet, blev imidlertid ikke ført videre til Lovforslag, og det blev derfor kun halvgjort Arbejde. Forhaabentlig bliver der en Gang Lejlighed til ogsaa ud fra danske Forhold at belyse det stadig levende Spørgsmaal om Beskyttelse ctr. Frihandel. Et saadant Arbejde for Danmarks Vedkommende vil forøvrigt kunne gøres adskilligt enklere end det er gjort i Sverige, bl. a. fordi en Del af Arbejdet i Virkeligheden vil vise sig at være gjort med den svenske Betænkning. Det kan i denne Forbindelse nævnes, at et tilsvarende Arbejde — paa et begrænset Omraade — er gjort i Prof. Taussigs fortrinlige Bog: *Some aspects of the tariff question*.

Det er naturligvis kun en ringe Del af Betænkningens Indhold, der har kunnet gøres til Genstand for særlig Omtale i en Anmeldelse som denne. Det fremdragne vil imidlertid kunne godtgøre, hvilken Rigdom den indeholder baade paa det rent teoretiske Omraade og som Materialesamling. Den, der vil studere Toldspørgsmaalet, vil finde Problemets forskellige Sider undersøgt og belyst, og Betænkningens Indhold vil utvivlsomt Gang paa Gang blive draget frem i Fremtidens Diskussioner. Der er i denne Kommissions Arbejde ydet noget usædvanligt, der taler til overordentlig stor Ære for svensk Administration og Videnskab.

Jens Toffegaard.

ANDERS ÖRNE: *Kooperative ideer och spørsmål*. 207 Sider. Kooperativa Förbundets Förlag. Stockholm 1924.

INGE DEBES: *Forbrukerkooperasjonens Historie*. 320 Sider. Norges kooperative Landsforening. Oslo 1925.

P. CHRISTENSEN og FR. DALGAARD: *Kooperation*. 164 Sider. Det kooperative Fællesforbund. København 1925.

I Løbet af et Aar er den skandinaviske kooperative Litteratur blevet forøget med 3 hver paa sin Vis interessante Vær-

ker — eet i hver af Landene Sverige, Norge og Danmark. En direkte Sammenligning er vanskelig at foretage, idet de 3 Bøgers Formaal er forskellige: Örne undersøger rent teoretisk den kooperative Bevægelse og diskuterer de mange Spørgsmaal, som volder Vanskeligheder indenfor Bevægelsen. Debes' Bog er første Bind af en Undersøgelse over Forbruger-Kooperationens Betydning og Fremtidsmuligheder og skildrer Kooperationens Ophav og Historie i de forskellige Lande. De danske Forfatteres Formaal har i første Række været at agitere for den danske Bevægelse og da navnlig for Tilslutning til Arbejdernes kooperative Virksomheder. Som det bemærkes i Forordet: „Bogen skal ikke betragtes som noget Forsøg i Retning af videnskabelig Afhandling, men som en kortfattet, populær Virkelighedsskildring“. Bortset fra de de agitatoriske Afsnit har Bogen den Betydning for danske Læsere, at der gives en samlet Oversigt over den danske Kooperations nuværende Stilling, navnlig Arbejderkooperationens.

Om selve Begrebet Kooperation er der Uenighed, navnlig mellem den svenske og de danske Forfattere. Örne er i og for sig bange for at definere Begrebet, men opstiller alligevel en Formulering, hvorefter de forskellige Produktionsforeninger falder udenfor. I Modsætning hertil begynder den danske Bog straks med en Definition, der dog er holdt i saa svævende Vendinger, at man udmærket kan indpasse alle Nutidens økonomiske Organisationer i Begrebet, baade Fagforeninger, Arbejdsgiverforeninger og Detailhandlerforeninger. („Kooperation er en paa demokratisk Selvstyre hvilende Sammenslutning af Personer eller Foreninger, der søger at løfte fælles økonomiske Opgaver og at naa fælles økonomiske Maal“). Denne Forskel i Begreberne er maaske ikke helt uden Forbindelse med Forfatternes forskellige Livsstillinger, idet Örne indtil for nylig var Sekretær i Sveriges kooperative Förbund (svarende til „Fællesforeningen for Danmarks Brugsforeninger“), medens de danske Forfattere er knyttet til det kooperative Fællesforbund, der baade omfatter Forbruger- og Produktionskooperationen. Debes gaar en Mellemsvej, idet han ikke frakender Produktionskooperationen m. v. Ret til at bære Kooperationsnavnet, hvorimod dens Betydning sættes langt ringere end Forbrugerkooperationens.

Ved en kort Gennemgang af Bøgerne vil det være naturligt at slutte med Örnes Bog, idet de forskellige Problemer her behandles indgaaende, medens de to andre Værkers Betydning ligger i det positive Stof, som gives.

Debes har udført det store og fortjenstfulde Arbejde at samle Oplysninger fra alle de Lande, hvor der findes en kooperativ Forbrugerbevægelse. I det store og hele synes Opgaven at være løst paa en god Maade. Der findes en Rigdom af positivt Stof, baade talmæssigt og af anden Art. En Indvending, som dog snarere bør rettes mod de respektive Forbund, er den, at man saa godt som aldrig er i Stand til at vurdere Betydningen af den kooperative Bevægelse blot paa Grund af Beretningernes Taloplysninger. Man burde i højere Grad sammenligne med de tilsvarende Forhold i det øvrige Samfund. Som nævnt kan man ikke bebrejde Debes dette. Derimod er det Anmelderens Opfattelse, at nogle sammenlignende internationale Tabeller over Bevægelsen i de forskellige Lande vilde have illustreret Ejendommelighederne bedre end det nu er gjort, idet hvert Land er behandlet som et afsluttet Hele.

Til de enkelte Oplysninger skal bemærkes: Side 42 meddeles, at Rochdale-Vævernes Brugsforening ved Udgangen af 1845 havde 80 Medlemmer og en Omsætning af 30 £ om Ugen. Omregnet i dansk Mønt skulde dette i Gennemsnit pr. Medlem være 7 Kr. om Ugen. Ved Udgangen af 1848 var man kommet op paa 11 Kr. pr. Medlem. Naar man tager i Betragtning, at Prisniveauet dengang var langt lavere end nu, synes disse Tal at være forbavsende store. I en Tabel Side 46 kommer man da ogsaa til væsentlig lavere Tal (1845 ca. 3 Kr.). Mærkeligt nok gaar den samme Besynderlighed igen i den danske Bog. Formodentlig angiver Tallene kun nogle Uger i den travleste Juleperiode, og maa derfor ikke anføres som almindeligt Eksempel paa Omsætningens Størrelse.

I Forbindelse med Omtalen af Princippet om Neutralitet i religiøse og politiske Stridigheder burde Forfatteren have givet nogle Oplysninger om den engelske Kooperations Stilling ved Valget i 1924. Bevægelsen optraadte her som et politisk Parti med egne Kandidater i nøje Tilslutning til Arbejderpartiet. Det er imidlertid vanskeligt for en Udlænding at vurdere den fremtidige Betydning heraf rigtigt.

Under Afsnittet om Danmark savner man en Omtale af Andelsbanken. Da Debes er en god Kender af danske Forhold, maa Undladelsen af at medtage Banken være bevidst. Herpaa tyder ogsaa, at den engelske kooperative Bank kun er omtalt med 2 Linjer. Fra alle Lejre indenfor den kooperative Bevægelse er man enige om, at Fremskaffelsen af Kapital er et af de vigtigste Problemer. Man maa derfor undre sig over,

at Debes fuldstændig negligerer denne Side af Kooperationen. Endvidere savner man en Omtale af Andelsbyggeriet, som utvivlsomt ogsaa maa henregnes under kooperativ Forbrugerbevægelse.

Trods disse Indvendinger kan Bogen anbefales som en udmærket Haandbog.

De danske Forfattere søger i første Række at agitere for den danske Arbejderkooperation, der er tilsluttet det kooperative Fællesforbund. Det har derfor ikke kunnet undgaas, at Pennen undertiden er løbet lidt hurtigere end Tanken. Side 60 skrives saaledes: „Naturligvis er det rimeligt, at der ydes et Beløb i Leje af Kapitalen (Rente), og noget saadant finder ogsaa Sted i Brugsforeningen.“ Hidtil har socialistiske Teoretikere dog ikke betragtet det som hverken naturligt eller rimeligt, at Kapitalen fik Rente. Side 61 skrives: „Kreditten har Fanden skabt, den er ødelæggende baade for Køber og Sælger.“ Da den kooperative Bevægelse faar Kredit ligesom enhver anden Forretning, er det farligt saaledes at tale foragteligt om Kredit i Almindelighed, naar man kun mener Medlemmernes Kredit hos Foreningen. Side 73 roses den radikale Regering og Bøndernes Andelsbevægelse bl. a. for, at de „under Krigen forøgede Nationalformuen og hele Befolkningens Velstand“. Dette er en ganske ny Paastand, navnlig fra socialistisk Side. Tidligere er omtalt den alt omfattende Definition af Begrebet Kooperation.

Bortset fra de agitatoriske Afsnit indeholder Bogen mange interessante Oplysninger. I Afsnittet om Kooperation og Socialdemokratiet gives først en Oversigt over de internationale Socialistkongressers vekslende Holdning overfor Kooperationen, indtil Kongressen i København 1910 vedtog en Resolution, der kraftigt anbefaler Arbejderne at støtte Kooperationen (d. v. s. Brugsforeningsbevægelsen!). Derefter skildres Forholdene i Danmark. I 1870erne interesserer man sig kun for Produktionsforeninger i Lassalles Aand, uden at der dog kom varige Resultater heraf. Partikongressen i 1898 udtaler sig meget skeptisk om Kooperationen. Efter en ihærdig Agitation, hvor navnlig Borgbjerg gjorde sig bemærket, lykkes det paa en Kongres i 1908 at vende Stemningen. Der nedsattes et Udvalg, som i 1911 foreslog at oprette en Forbrugs- og Produktionsforening for København og Omegn. Tanken var, at Foreningen skulde arbejde i nøje Tilknytning til Socialdemokratiet og Fagforeningerne. Denne Tanke blev imidlertid forladt, da der i Mellemtiden var opstaaet smaa, lokale Brugsforeninger i forskellige

Bydele. Man vilde derfor afvente, hvorledes det gik denne Bevægelse. I 1916 sluttede de fleste af disse Brugsforeninger sig sammen til „Hovedstadens Brugsforening“.

Interessant er ligeledes Skildringen af Bevægelsens Historie i Provinsbyerne og de forskellige Former for Arbejderkooperation. I denne Henseende er Bogen det eneste Kildeskrift, vi har her i Danmark.

Til sidst omtales i korte Rids Forholdene i Udlandet. Saa vidt man kan dømme, er der paa den begrænsede Plads overalt gjort godt Rede for det karakteristiske i hvert Lands Bevægelse.

Bogen er ikke mindst interessant ved den Modsætning, hvori Forfatteren ofte stiller sig til den danske Andelsbevægelse. Side 90 skrives saaledes, at det før eller senere kan blive ønskeligt, at Arbejdernes Brugsforeninger skiller sig ud og danner et Fællesindkøb i Tilslutning til det kooperative Fællesforbund. Fra anden Side faar man ogsaa ofte Indtryk af, at Forholdet ikke er det bedste mellem Byernes og Landets Brugsforeningsbevægelse. Med Opmærksomhed maa man derfor følge Begivenhedernes Gang i de kommende Aar.

Bogen indeholder mange Taloplysninger. I Almindelighed synes disse at være rigtige. Side 59 hævdes imidlertid, at Brugsforeningerne er væsentlig billigere end Privathandelen. Der skrives: „Hovedstadens Brugsforenings Statistik, der bygger paa de af Statistisk Departement opgivne Tal, viser, . . . at Brugsforeningen sælger 15,6 pCt. billigere end Privathandelen“. For det første burde der staa, at Privathandelen er 15,6 pCt. dyrere (hertil svarer, at Brugsforeningerne er 13,5 pCt. billigere). For det andet er det misvisende at nævne Statistisk Departement som en Slags Garanti. Forholdet er nemlig det, at Hovedstadens Brugsforening i sine Beretninger aftrykker de Gennemsnitspriser, som Departementet offentliggør hvert Kvartal, og ved Siden deraf anføres nogle Priser, som man hævder tages i Brugsforeningen. Der er imidlertid ikke nogen Garanti for, at Priserne gælder de samme Kvaliteter — tværtimod kan man ved flerer Varer se, at der netop er Tale om to forskellige Kvaliteter. Endelig fremkommer det Fællesudtryk, man finder for Forskellem mellem samtlige Priser i Privathandelen og i Brugsforeningerne, ved en utilladelig, primitiv statistisk Metode. Paa Grund af de opgivne Priser kan Forskellen højst regnes til 4—5 pCt., og saa maa det erindres, at flere af Priserne er inkommensurable. Der er dvælet saa udførligt ved dette Eksempel, fordi det vilde være utænkeligt, at Bevægelse-

sen havde stagneret i Hovedstaden de sidste 4—5 Aar trods en saa stor Prisforskel.

Örne diskuterer paa en klar og realistisk Maade de forskellige Problemer, som Kooperationen maa løse. Som tidligere omtalt anerkender Örne kun Forbrugerbevægelsen som Kooperation, og endda kun saadanne Foreninger, som i et og alt godkender de berømte Rochdaleregler. Under Diskussionen i dette Afsnit finder Örne Anledning til at understrege, at Behovene udgør Aarsagen til al menneskelig Virksomhed, medens Arbejdet kun er Midlet, hvorved Behovene tilfredsstilles. Denne Betragtning, der staar i Modstrid med Marxismen, har ikke alene teoretisk Betydning. En væsentlig Side af Kooperationen forklares nemlig herved. Bevægelsen ser det kun som sin Opgave at dække sine Medlemmers Behov, for saa vidt de er konstaterede, d. v. s. at andre Forretninger har begyndt Salget eller Produktionen af en eller anden Vare, som „slaa an“. Denne Langsomhed er paa eengang Kooperationens Styrke og Svaghed: Styrke, eftersom der er mindre Risiko ved en Vare, som Privathandelen allerede har indarbejdet, Svaghed, eftersom der i det nuværende Samfund netop fremkommer nye Varer hver Dag, og den, som ikke følger med, staar svagere i Konkurrencen. Dette Træk i det moderne Samfund synes iøvrigt at tyde paa, at Menneskenes Behov alligevel ikke altid er det primære, idet der ved passende Reklame kan skabes nye Behov.

I Afsnittet om Kooperationens Baggrund hævdes, at Bevægelsen allerede har bevirket en bedre Behandling af Forbrugerne (bedre og fuldvægtige Varer m. v.). I Nutiden er et af de vigtigste Formaal at bekæmpe Prisaftalerne, baade blandt Detailhandlerne og fra Trusternes Side. Som Eksempel paa det sidste skildres livligt den svenske kooperative Margarinefabriks Kamp mod de øvrige Fabrikker.

Paa Spørgsmaalet, om den demokratiske Styrelsesmaade er i Stand til effektivt at lede Forvaltningen, svarer Örne træfende, at Kooperationens egen Udvikling er det bedste Kriterium paa Effektivitet. De mange store Brugsforeninger, der findes rundt om, er Bevis paa, at Demokratiet kan forvalte godt. Paa den anden Side er de mange Brugsforeninger, som stagnerer, et Bevis paa, at den demokratiske Ledelse ikke altid forvalter godt. For at være retfærdig maa man imidlertid tillige betragte Privathandelen, hvor der ogsaa kan være baade god og daarlig Ledelse. Nogen almindelig Regel er det derfor vanskeligt at opstille.

Under Afsnittet om de praktiske Organisationsspørgsmaal kommer Örne bl. a. ind paa Spørgsmaalet, om Brugsforeningernes Fabrikker skal producere til andre end Medlemmerne. Det samme Problem kan ogsaa optræde Landene imellem. Örne mener, at det er mod Kooperationens Princip at drive almindelig Eksportheandel. De forskellige Organisationer bliver derved modstaaende Konkurrenter. Ifølge Rochdalegrundsætningerne maa internationale Artikler produceres af de købende Foreninger i Fællesskab.

Af de mange andre interessante Spørgsmaal i Bogen skal endelig omtales Forholdet mellem Kooperationen og dens Arbejdere. Det er Örnes Opfattelse, at den store Interessestrid mellem Arbejdere og Arbejdsgivere kun kan ophæves ved en dybtgaaende Omlægning af det økonomiske Samfundsliv, hvor Kooperationen vil spille en Hovedrolle. I ethvert Samfund vil der dog være Anledning til Stridigheder, men den tiltagende Oplysning vil formindske disse. Under de nuværende Forhold, hvor Fagforeningerne er Kamporganisationer, er der undertiden et Modsætningsforhold mellem disse og de kooperative Virksomheder. Især hvor Fagorganisationen er svag, søger den fortrinsvis at stille store Fordringer til de kooperative Virksomheder. I Almindelighed er saadanne Stridigheder dog sjældne, og der er i de fleste Lande truffet Voldgiftsaftaler mellem de to Parter. Herefter holder Kooperationen sig udenfor alle Arbejdskampe og indgaar paa de Betingelser, som hersker paa det aabne Marked. Som oftest gives der dog noget gunstigere Arbejdsvilkaar i de kooperative Virksomheder end i tilsvarende private.

Efter Anmelderens Opfattelse er Vanskelighederne i Forholdet til Arbejderne større end efter Örnes Mening. I private Virksomheder hersker som oftest en stærk Disciplin. I demokratisk ledede kooperative Virksomheder er det noget vanskeligt at haandhæve det samme stramme Forhold. Dette burde opvejes af, at Arbejderne her var indforstaaet med, at det var en særlig Slags Virksomhed, der i det lange Løb ogsaa tjente deres Interesser. Kun i samme Grad som dette gaar op for Arbejderne, vil den kooperative Bevægelse blive konkurrence-dygtig overfor Privatvirksomhed.

Henry Stjernqvist.